

2. İş Hattı (Pipeline)

İş hattında (*pipeline*) birden fazla iş (örneğin komutlar) paralel olarak aynı anda yürütülürler.

Bir iş hattının verimli olarak çalışabilmesi için

1. Farklı veriler üzerinde defalarca tekrarlanan işler (*task*) olması gerekir,
2. İşler paralel yürütülebilen küçük alt işlere bölünebilmeli.

İş hattına **örnek**: Bir otomobil fabrikasındaki üretim/montaj bandı

Burada iş/görev (*task*) bir otomobilin montajının yapılmasıdır.

Bu iş farklı otomobiller için sürekli tekrar edilir.

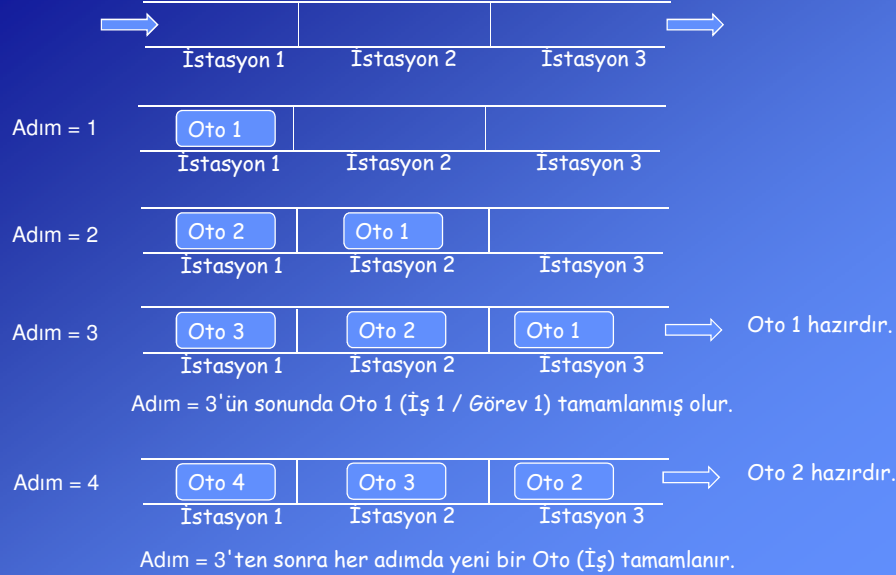
İş (otomobilin montajı), küçük alt işlemlerden oluşur; kapıların takılması, tekerleklerin montajı, camların takılması.

Bu alt işlemlerin her biri için iş hattında (montaj bandı) bir istasyon oluşturulur.

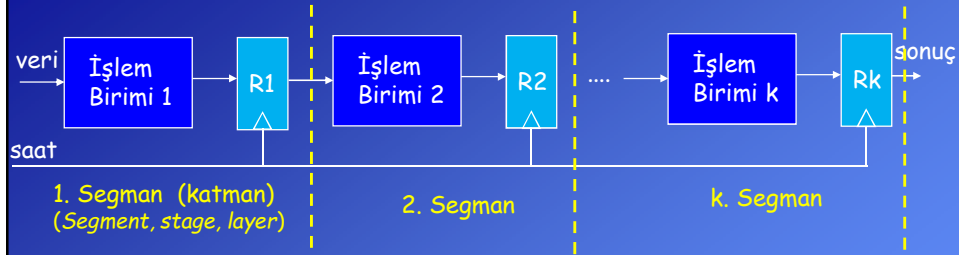
Bu istasyonlarda aynı anda paralel olarak farklı otomobiller üzerinde çalışılır.

Örneğin i. işçi bir otomobilin camını takarken aynı anda (i+1). sıradaki işçi bir önceki otomobilin tekerleklerini takmaktadır.

Örnek: Bir otomobil fabrikasındaki üç istasyonlu üretim/montaj bandı

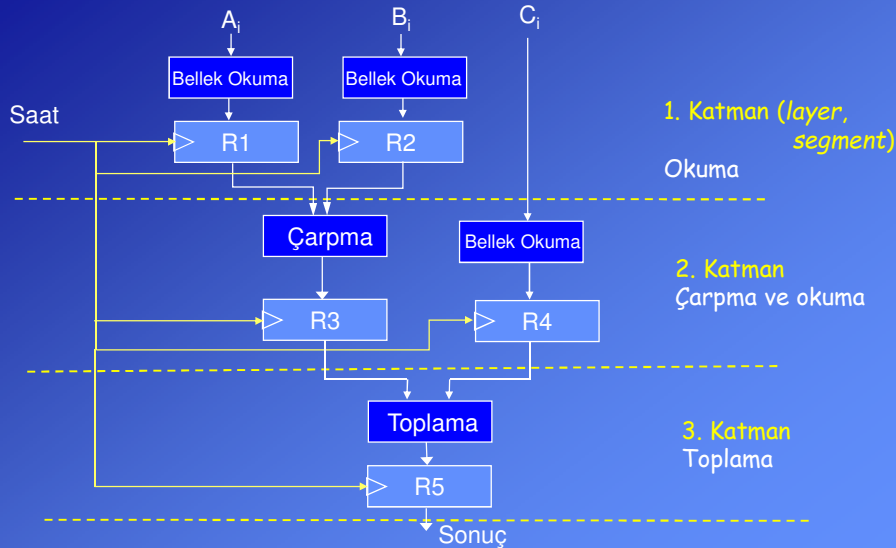

2.1 Bir iş hattının genel yapısı:

- Her katman (işlem birimi) belli, sabit bir işi yapar.
- Her saat çevriminde (clock cycle) işlem birimi farklı veriler (iş) üzerinde çalışır. (Saat işareti konusunda Sayısal Devreler Ders Notları Bölüm 6'da bilgi bulabilirsiniz.)
- R1, R2, ..., Rk gibi saklayıcılar ara sonuçları tutarlar.
- Tüm segmanlar ortak bir saat işareti ile denetlenirler ve eş zamanlı çalışırlar.
- Bir önceki verinin bütün adımları tamamlanmadan (sonuç üretilmeden) önce iş hattının girişinden yeni veriler alınır.
- İş hattının bütün segmanları dolduktan sonra her saat çevriminde çıkışta yeni bir sonuç üretilir.

Örnek: A, B ve C dizisinin elemanları önce bellekten okunacak ardından aşağıdaki işlem yapılacaktır. $A_i * B_i + C_i \quad i=1,2,3,\dots$

Bu örnekte görev üç alt işleme bölünmüştür: Okuma, çarpma, toplama

Üç segmanlı olarak tasarlanan iş hattının çalışması:

Saat Çevrimi	1. Segman		2. Segman		3. Segman
	R1	R2	R3	R4	R5
1	A ₁	B ₁	-	-	-
2	A ₂	B ₂	A ₁ *B ₁	C ₁	-
3	A ₃	B ₃	A ₂ *B ₂	C ₂	A ₁ *B ₁ + C ₁ (İlk sonuç)
4	A ₄	B ₄	A ₃ *B ₃	C ₃	A ₂ *B ₂ + C ₂
5	A ₅	B ₅	A ₄ *B ₄	C ₄	A ₃ *B ₃ + C ₃

Not: Verinin önceden hazır olduğu veya bellek okuma süresinin diğer işlemlere göre çok kısa olduğu sistemlerde bellekten okuma ayrı bir alt işlem olarak ele alınmaz. Bu durumda sadece aritmetik işlemi yapan iş hattı 3 yerine 2 katmanlı olarak tasarlanabilirdi.

2.2 Dört Segmanlı Bir İş Hattının Uzak-Zaman Diyagramı (Space-Time Diagram)

Bir iş hattında belli bir anda hangi işin hangi segmanda işlem gördüğünü göstermek için uzak-zaman diyagramları (zamanlama diyagramı) kullanılır.

Aşağıdaki örnek tabloda, saat çevrimleri (adımlar) sütunlara, segmanlar satırlara, o anda yapılan iş (task) (veya işleme giren veriler) de tablonun içine yazılmıştır.

Örnek:

(4 segman)

Segman	Zaman						
	1	2	3	4	5	6	7
1	T1	T2	T3	T4	T5	T6	
2		T1	T2	T3	T4	T5	T6
3			T1	T2	T3	T4	T5
4				T1	T2	T3	T4

İnci iş (T1) 4 saat çevrimi (segman sayısı k=4) sonunda tamamlandı.

k'dan sonraki her saat çevriminde yeni bir iş tamamlanır.

Dört iş (T4) 7 saat çevriminde tamamlanmıştır.

Dört Segmanlı Bir İş Hattının Uzay-Zaman Diyagramı (Space-Time Diagram) Devamı

Uzay-zaman diyagramları farklı şekilde de oluşturulabilir.

Aşağıdaki diyagramda saat çevrimleri (adımlar) sütunlara, veriler (işler) satırlara, o anda etkin olan segman da tablonun içine yazılabilir.

		Zaman						
		→ Saat Çevrimi (adımlar)						
		1	2	3	4	5	6	7
İşler	T1	S1	S2	S3	S4			
	T2		S1	S2	S3	S4		
	T3			S1	S2	S3	S4	
	T4				S1	S2	S3	S4

1nci iş (T1) 4 saat çevrimi (segman sayısı $k=4$) sonunda tamamlandı.

k 'dan sonraki her saat çevriminde yeni bir iş tamamlanır.

Dört iş (T4) 7 saat çevriminde tamamlanmıştır.

2.3 İş Hattının sağladığı hızlanma (Speedup):

İş hattındaki tüm segmanlar eşzamanlı (*synchronous*) işlem yaptığından, saat işaretinin periyot uzunluğu (çevrim zamanı) (*cycle time*) en yavaş segmanın gerek duyduğu çalışma zamanı (gecikmesi) tarafından belirlenir.

Çevrim zamanı (*cycle time*) (saat işaretinin periyodu) t_p aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$t_p = \max(\tau_i) + d_r = \tau_M + d_r$$

t_p : çevrim zamanı (*cycle time*)

τ_i : i . katmandaki devrenin gecikmesi

τ_M : en büyük gecikme (en yavaş katman)

d_r : saklayıcıların gecikmesi

Hızlanma (Speedup):

k: İş hattındaki segman sayısı

t_p : saat periyodu (En yavaş birime göre ayarlanır.)

n: İş sayısı (işin tekrar sayısı)

1nci işin (T1) tamamlanması için k adet saat darbesi gereklidir.

Buna göre 1nci işin tamamlanma süresi: $T(1) = k \cdot t_p$

Kalan n-1 işin tamamlanması için (n-1) çevrim gereklidir. Süre: $(n-1)t_p$

Tüm işlerin (n adet) toplam süresi: $(k+n-1)t_p$

t_n : İş hattı kullanılmaydı bir işin süresi

$$\text{Hızlanma (Speedup): } S = \frac{\text{İş hattı **olmadan** gereken süre}}{\text{İş hattı **ile** gerekli olan süre}} \quad S = \frac{n \cdot t_n}{(k+n-1) \cdot t_p}$$

İş sayısı çok artarsa: $n \rightarrow \infty$

$$S = \frac{t_n}{t_p}$$

Eğer $t_n = k \cdot t_p$ varsayımı yapılırsa
(ana işi k adet eşit süreli küçük alt işleme bölmek mümkünse):

$$S_{max} = k \quad (\text{Teorik maksimum hızlanma})$$

Hızlanma ile ilgili yorumlar:

İş hattının verimini arttırmak için bir işi mümkün olduğu kadar **eşit** (en azından yakın) sürelerdeki **küçük** alt işlere bölmek gerekir.

Eğer alt işlemlerin süreleri kısa olursa saat işaretinin çevrim süresi de kısalmır.

Hatırlatma: en yavaş birim çevrim süresini belirler.

İş hattındaki katman sayısının etkileri:

Olumlu:

- Eğer iş çok sayıda kısa süreli alt işlere bölünebiliyorsa segman sayısını arttırmak saat işareti hızlandırır ve iş hattının verimi arttırır.

$$S_{max} = k$$

Olumsuz:

- İş hattının maliyeti artar. Her katmanın sonuna yerleştirilen saklayıcılar maliyet, enerji tüketimi, boyut açısından sisteme yükler getirir.
- İlk baştaki 1. iş için bekleme süresi artar. $T(1) = k \cdot t_p$
- Dallanma cezaları artar. Dallanma cezaları "2.5 İş Hattında Oluşabilen Sorunlar" bölümünde ele alınacaktır.

Bir iş hattı tasarlanırken bütün bu olumlu ve olumsuz noktalar birlikte dikkate alınmalıdır.

İş alt işlemlere bölmenin hızlanma üzerindeki etkisi:

Eğer ana iş kısa süreli küçük alt işlere bölünebiliyorsa sisteme daha hızlı bir saat işareti uygulanabilir.

Örnek olarak toplam süresi 100 ns olan bir T işini ele alalım.

Bu işin farklı şekillerde alt işlere bölünebildiği varsayılmıştır.

Durum A: İş 2 eşit katmana bölünüyor.

Saklayıcıların gecikmesinin 5 ns olduğu varsayılırsa saat çevrimi $t_p = 50+5 = 55$ ns

Durum B: İş 3 adet dengesiz katmana bölünüyor.

Saat çevrimi $t_p = 50+5 = 55$ ns (en yavaş katman $\tau_M = 50$ ns)

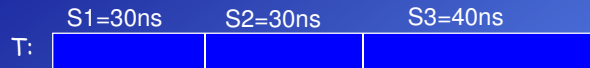
İş hattında daha fazla katman olmasına rağmen Durum A'ya göre bir hızlanma sağlanmamıştır.

Ayrıca iş hattının maliyeti de artmıştır.

İlk işin tamamlanma süresi uzamıştır. $T(1) = k \cdot t_p$

İş alt işlemlere bölmenin hızlanma üzerindeki etkisi: (devamı)

Durum C: İş 3 adet yakın süreli katmana bölünüyor.

Saat çevrimi $t_p = 40+5 = 45$ ns (en yavaş katman $\tau_M = 40$ ns)

Saat işareti Durum A ve B'ye göre hızlanmıştır.

Sonuç:

İş hattının hızlanma sağlayabilmesi için işi çok sayıda, kısa süreli ve dengeli alt işe bölmek gerekir.

Örneğin yukarıdaki örnek iş, her biri 20ns süreli 5 adet alt işleme bölünebilirse saat işaretinin periyodu 25ns olur.

2.4 Komut İş Hattı (Instruction Pipeline)

Komut düzeyinde paralellik (Instruction-Level Parallelism)

Merkezi işlem birimleri her komutu işlerken belli alt işlemleri tekrar ederler. Bir komutun MİB'te işleme sürecine komut çevrimi (*instruction cycle*) denir. Komut çevriminin genel olarak alt çevrimleri: Komut alma ve çözme, operand alma, yürütme, kesme.

En basit iş hattı yapısı iki segmanlı olarak kurulabilir:

- 1) Komut alma ve çözme
- 2) Operandları alma ve komut yürütme

Komut yürütme birimi belleğe erişmediği zamanlarda komut alma birimi sıradaki komutu bellekten alarak bir komut saklayıcısına yazar.

Böylece o andaki komut yürütülürken sonraki komut bellekten paralel olarak okunur.

Komutların bu şekilde paralel işlenmesine Komut düzeyinde paralellik (*Instruction-Level Parallelism*) denir.

Hatırlatma: iş hattındaki hızlanmayı arttırmak için iş hattını çok sayıda kısa süreli katmandan oluşturmak gerekir.

Komut İş Hattı (Instruction Pipeline) (devamı)

Verimi arttırmak için komut işleme daha küçük alt işlemlere bölünerek 6 segmanlı bir iş hattı oluşturulabilir:

1. Komut alma (*Fetch instruction*) (FI);
2. Komut çözme (*Decode instruction*) (DI);
3. Operand adresi hesabı (*Calculate addresses of operands*) (CO)
4. Operand alma (*Fetch operands*) (FO)
5. Komut yürütme (*Execute instruction*) (EI)
6. Sonucu yazma (*Write operand*) (WO)

Bu kadar ayrıntılı bölmeleme aşağıdaki problemler nedeniyle verimli olmaz:

- Segmanların süreleri farklıdır.
- Her komut bütün alt işlemlere gerek duymaz.
- Değişik segmanlar aynı anda bellek erişimine gerek duyar.

Bu nedenle bazı alt işlemler birleştirilerek komut iş hatları daha az (örneğin 4 veya 5), dengeli segmanlı oluşturulur.

Örneğin 80486'da 5 segmanlı bir iş hattı bulunmaktaydı.

Daha çok segmana sahip iş hattı içeren işlemciler de bulunmaktadır.

Örneğin Pentium 4 ailesinin işlemcilerinde 20 segmanlı iş hatları bulunmaktadır.

Bu işlemcilerde komut çevrimin alt işlemleri de daha küçük işlemlere bölünmüştür.

Örnek Bir Komut İş Hattı

1. FI (*Fetch Instruction*): Komut alma
 2. DA (*Decode, Address*): Komutu çöz , efektif adresi hesapla
 3. FO (*Fetch Operand*): Operand al
 4. EX (*Execution*): Yürütme (İşlem yapılır, saklayıcılar güncellenir.)
- Komut alma ve operand alma işlemlerinin aynı anda yapılabilmesi için komut ve veri belleklerinin ayrı oldukları varsayılmıştır.
5. WR (*Write Memory*): Belleğe yazma. Bu örneklerde göz ardı edilmiştir.
- Komut iş hattının zaman diyagramı (ideal durum):

Saat çevrimi Komutlar	Adımlar							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	FI	DA	FO	EX				
2		FI	DA	FO	EX			
3			FI	DA	FO	EX		
4				FI	DA	FO	EX	
5					FI	DA	FO	EX

İlk komut
tamamlandı.
4 çevrim

Bir saat çevrimi
sonra ikinci komut
tamamlandı.

2.5 İş Hattında Oluşabilen Sorunlar (*Pipeline Hazards*) (*Conflicts*)

2.5.1 Denetim Sorunları (*Control Hazards*):

Dallanma ve Kesmeler (*Branches, Interrupts*)

İş hattında komutlar paralel olarak yürütüldüğünden bir dallanma komutu işlenirken bellekte ondan sonra gelen ancak dallanma nedeniyle yürütülmeyecek olan komut (veya komutlar) da iş hattına alınmış olur.

Eğer önlem alınmazsa programın mantığı gereği yürütülmemesi gereken komutlar da yürütülmüş olur.

Örnek:

1. Komut_1
2. JUMP Hedef
3. Komut_3
- :
4. Hedef Komut_4

Koşulsuz dallanma komutu (BRA / JUMP)

Bellekte dallanmanın peşindeki komut (*next instruction*).
Programa göre yürütülmemesi gerekir.

Dallanmanın hedefi, dallanmadan sonra yürütülecek komut (*target instruction*).

Koşulsuz dallanma komutu JUMP işlenirken Komut_3 de iş hattına girmiş olur.

Programın yanlış çalışmasını önlemek için iş hattını durdurmak (*stall*) ve Komut_3 çalışmadan önce iş hattını boşaltmak gerekir.

a. Koşulsuz Dallanma (Unconditional Branch)

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6	7
Komut 1	FI	DA	FO	EX			
Koşulsuz Dallan 2		FI	DA	FO	EX		
Komut 3			FI	-	-		
Hedef Komut 4						FI	DA

Komut çözüldüğünde dallanma olduğu anlaşılır.

Dallanılacak adres alınıyor (Mutlak ya da bağıl).

PC (program sayacı) güncelleniyor.
PC = Hedef
(dallanılacak adres)

Dallanmadan sonra gidilen hedef komut (Dallanmanın hedefi)

Sorun: Bu komut boşuna alındı.
Bu komut yürütülmemeli!
İş hattından silinecek.

Dallanma cezası (Branch penalty)
İş hattı durdurulacak ve boşaltılacak.

Koşulsuz dallanma komutu çözüldüğü (anlaşıldığı) anda olası önlemlerden biri iş hattına yeni komut alma işlemini (FI segmentini) durdurmaktadır.

Dallanma komutunun yürütülmesi sonucu hedef komutun adresi hesaplanıp program sayacı (PC) güncellendikten sonra komut alma işlemi tekrar başlar.

b. Koşullu Dallanma (Conditional Branch):

Koşullu dallanma komutları yürütülürken iki durum oluşur:

1. Koşul yanlışdır (dallanma olmaz), 2. Koşul doğrudur (dallanma olur)

b1. Koşullu dallanma (koşul yanlışsa):

Koşul doğru değilse iş hattını durdurmaya veya boşaltmaya gerek yoktur, çünkü program bir sonraki komut ile devam edecektir.

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6
1	FI	DA	FO	EX		
Koşullu Dallan. 2		FI	DA	FO	EX	
3			FI	DA	FO	EX

Önceki komut bayrakları (koşulları) belirliyor.

PC değişmedi.
Dallanma gerçekleşmedi.

Dallanmanın peşindeki komut yürütülüyor.

Koşula bakılmaksızın bir sonraki komut alındı.

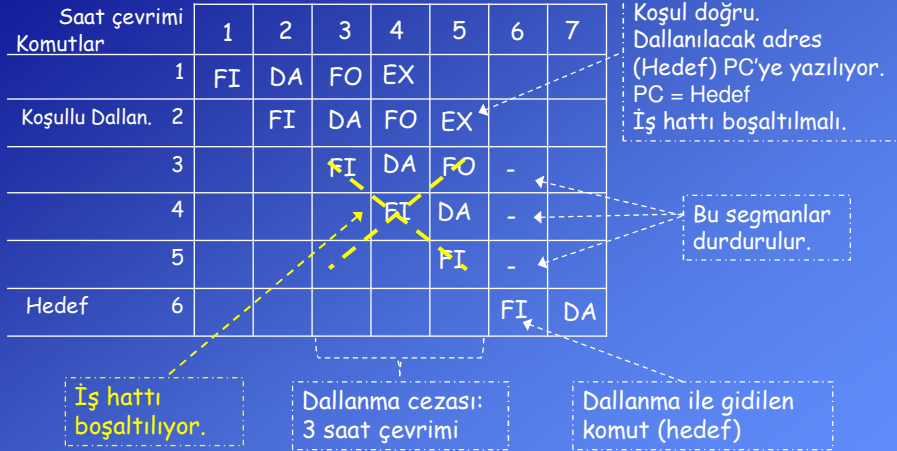
Dallanma olmadığı için boşaltılmayacak (ceza yok).

Koşulun doğru olup olmadığı ancak dallanma komutu yürütüldükten sonra belli olur.

Eğer koşul yanlışsa (dallanma yoksa) dallanma cezası oluşmaz.

Eğer koşul doğru çıkarsa çözüm yöntemlerine gerek duyulur (sonraki yansılar).

b2. Koşullu dallanma (koşul doğru ise):

Dallanma cezasının süresi iş hattındaki segmanların sayısına ve işlevlerine bağlıdır. Bu örnek iş hattında dallanma cezası 3 saat çevrimidir; ancak başka yapılarıdaki iş hatlarında bu süre farklı olabilir.

2.5.2. Kaynak Çatışması (Resource Conflict), Yapısal Sorun (Structural Hazard):

İş hattında aynı anda işlenen iki komut aynı kaynağa (bellek, ALU) gerek duyarsa kaynak çatışması oluşur.

a) Bellek çatışması: İki farklı segmanda aynı bellek modülüne erişilmek istenirse Örneğin komut alma ile operand okuma/yazma aynı anda olamaz.

Çözümler:

- Komutların belli bölümleri paralel değil, peş peşe seri işlenir. İş hattının belli segmanları durdurulur. Bu çözüm performansı düşürür.
- Harvard mimarisi: Komutlar ve veriler için ayrı bellek
- Komut kuyruğu veya cep bellek: Bir komut işlenirken belleğe erişilmediği anlarda sıradaki komutlar bellekten okunarak bir kuyruğa yazılır.

b) İşlem birimi (ALU, FPU) çatışması: İki farklı segmanda aynı işlem birimine (Arithmetic Logic Unit- ALU, Floating Point Unit- FPU) gerek duyulursa.

Çözümler:

- İşlem birimlerinin sayısı arttırılır. Örneğin adres hesabı ve veri işleme için iki ayrı ALU kullanılır.
- İşlem birimleri de iş hattı olarak tasarlanarak paralellik sağlanır. Örnek FPU

2.5.3. Veri Çatışması (Data Conflict), Veri Bağımlılığı (Data Dependency):

İki farklı komut aynı bellek bölgesine erişmek istediğinde oluşabilir.
Bu sorun çözülmezse program yanlış sonuç üretebilir.

a) Operand bağımlılığı:

Bir komutun kaynak operandı diğer bir komutun sonucuna bağlıdır.

Örnek (68000)

		Saat çevrimi				
Komutlar		1	2	3	4	5
ADD.W	D1, DATA	FI	DA	FO	EX*	
MOVE.W	DATA, (A0)		FI	DA	FO	EX

DATA güncelleniyor

Operand bağımlılığı

Burada aynı zamanda bellek çatışması da vardır.

DATA'nın geçerli olmayan eski değeri alınıyor.

b) Adres Bağımlılığı:

Veri çatışması (bağımlılığı) adres saklayıcılarında (işaretçi - *pointer*) da oluşabilir.

Örnek (68000)

ADDA.W #2, A0
MOVE.B (A0)+, D0

2.5.3. Veri Çatışması (Data Conflict), devamı

Üç farklı tipte veri çatışması (*data hazard*) oluşabilir:

- **Yazmadan sonra okuma (Read after write) (RAW):** Bu türe gerçek bağımlılık (*true dependency*) da denir.

Bir komut bir saklayıcıyı veya bellek gözünü değiştirmektedir. Daha sonra gelen bir komut da aynı saklayıcı veya bellek gözünü okumaktadır.

Eğer iş hattı nedeniyle okuma işlemi yazmadan önce yapılırsa veri çatışması sorunu oluşur.

- **Okumadan sonra yazma (Write after read) (WAR):** Anti bağımlılık da denir.

Bir komut bir saklayıcıyı veya bellek gözünü okumaktadır. Daha sonra gelen bir komut da aynı saklayıcı veya bellek gözüne yazmaktadır.

Eğer yazma işlemi okumadan önce yapılırsa veri çatışması sorunu oluşur.

- **Yazmadan sonra yazma (Write after write) (WAW):** Çıkış bağımlılığı da denir.

İki komut aynı saklayıcıyı veya bellek gözüne yazmaktadır.

Eğer yazma işlemleri programda belirtilenden farklı sırada olursa veri çatışması sorunu oluşur.

Operand yönlendirme (Bypassing) devamı:

Eğer çatışma sezme birimi bir önceki ALU işleminin hedef saklayıcısının şimdiki ALU işleminin kaynağı olduğunu sezerse denetim birimi ALU'nun girişine saklayıcıdan gelen değeri değil, ALU'nun çıkışından doğrudan gelen değeri (*bypass*) yönlendirir.

Örnek:

Saat Çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5
ADD R1, R2, R3; R1←R2+R3	FI	DO	EX	WO	
SUB R4, R5, R1; R4←R5-R1		FI	DO	EX	WO

R1'in geçerli olmayan önceki değeri okunuyor. Bu geçersiz değer EX segmanında kullanılmayacak.

İş hattı denetim birimi ALU'nun girişine saklayıcıdan DO'da alınan geçersiz değeri değil, ALU'nun çıkışından doğrudan gelen değeri (*bypass*) yönlendirir.

Eğer sorunu operand yönlendirme ile çözmek mümkün olursa iş hattını durdurmaya gerek olmaz ve performans düşmez.

2.6 Veri çatışması sorununun çözümleri (devamı):

- **Donanım Kilidi (Hardware interlock) :**

Bir donanım tüm komutları izler. Veri bağımlılığı olan komutların iş hattına girmesi geciktirilir.

İş hattının komut alma segmanı (FI) gerekli saat çevrimi kadar durdurulur.

- **Derleyici Tabanlı Çözümler:**

Ek donanıma gerek yoktur, yazılım temelli çözümlerdir.

- Gecikmeli Yükleme (*Delayed Load*):

a) Derleyici, bağımlı komutlar arasına NOP (*No Operation*) komutu koyar.

İş hattının performansı düşer.

Örnek: ADD R1, R2, R3; R1←R2+R3
 NOP
 NOP
 SUB R4, R5, R1; R4←R5-R1

b) Derleyici eğer mümkünse veri çatışmasına neden olan komutların yerini değiştirir. Burada programın algoritmasının değişmemesi sağlanır.

Bu çözüm tercih edilir.

Derleyici tabanlı çözümler "2.8 RISC İş hattı" bölümünde ele alınmıştır.

2.7 Dallanma sorunlarının ele alınması:

Programlardaki dallanma komutları nedeniyle iş hatlarının durulması ve boşaltılması gerektiği daha önce gösterilmişti (yansı 2.17, 2.19).

Aksi durumda işlemci program gereği atlanması gerek komutları da yürütür.

İş hattını durdurmak veya boşaltmak sistemin performansını düşürür.

Dallanma komutunun bellekte peşinden gelen komut yerine, dallanmanın hedefi olan komutu iş hattına almak performans düşüşünü önlemek için yararlı olur.

Bu konuda iki temel sorun vardır:

1. Dallanmanın hedef adresi dallanma komutunun ancak yürütme çevriminde belli olur.

Bu nedenle **hangi hedef komutun** iş hattına alınacağı dallanma komutu yürütülünceye kadar belli değildir.

Bu problemi çözmek için **dallanma hedef tablosu** (*branch target table*) kullanılır (yansı 2.29).

2. **Koşullu dallanma** sorunu: Dallanma komutu yürütülünceye kadar dallanmanın gerçekten olup olmayacağı belli değildir (yansı 2.19).

Bu problemi çözmek için **dallanma öngörü** (*branch prediction*) yöntemleri kullanılır.

Dallanma problemine ilişkin çözümler:

2.7.1 Önceden komut alma (*Target Instruction prefetch*):

a) Koşulsuz dallanma

Koşulsuz dallanma komutu çözüldüğünde dallanma ile gidilecek olan hedef komut iş hattına alınır.

Hedef komutu önceden belirlemek için **dallanma hedef tablosu** kullanılır.

Dallanma hedef tablosunda son çalışan belli sayıdaki dallanma komutunun adresleri ve son çalıştıklarında nereye gidildiği (hedef adres) tutulur (yansı 2.29).

b) Koşullu dallanma

Koşullu dallanmalarda hem dallanmadan sonraki komut (koşul yanlış ise kullanılacak) hem de dallanma ile gidilmesi olası olan hedef komut (koşul doğru ise kullanılacak) iş hattına önceden alınır.

İki ayrı komut dizisinin aynı anda işlenebilmesi için iki paralel iş hattına gerek vardır.

En azından iki ayrı komut alma katmanına gerek duyulur.

Hedef komutu önceden belirlemek için **dallanma hedef tablosu** kullanılır.

Dallanma hedef tablosu (branch target table (buffer)):

Son çalışan belli sayıdaki dallanma komutunun adresleri ve son çalıştıklarında nereye gidildiği (gidilen yerdeki bir kaç komut) bir çağrışimli bellekte (*associative memory*) tutulur.

(Çağrışimli bellekte (*associative memory*) 8. bölümde açıklanacaktır.)

Böylece gidilecek adres hesaplanmadan önce dallanma komutundan sonraki komutlara erişilebilir.

Tutulan komut sayısı tablo boyutu ile sınırlıdır.

	Dallanma Komutu adresi	Hedef adres	Örnek:
Programda en son çalışan belli sayıdaki her dallanma komutu için bir satır vardır.	\$A000	\$B000 \$A000 JUMP Hedef
		
		
			\$B000 Hedef

2.7.2 Dallanma öngörüsü (Branch prediction):

Koşullu dallanma komutu ile karşılaşıldığında dallanma öngörüsü yöntemleri dallanmanın olup olmayacağını öngörmeye çalışırlar.

Öngörü sonucuna göre bellekteki bir sonraki komut veya dallanmanın hedefi olan komut iş hattına alınır.

Eğer öngörü doğru çıkarsa dallanma cezası olmaz.

Öngörü yanlış olursa iş hattı durdurulur ve boşaltılır.

Statik dallanma öngörüsü stratejileri:

- Her zaman "dallanma yok" öngörüsü: Her zaman dallanma olmayacağı öngörülür ve bellekte dallanmadan sonra gelen komut iş hattına alınır.
- Her zaman "dallanma var" öngörüsü : Her zaman dallanma olacağı öngörülür ve dallanmanın hedefi olan komut iş hattına alınır.

Programların davranışını inceleyen çalışmalar, koşullu dallanmaların %50'sinden fazlasında dallanmanın gerçekleştiğini göstermişlerdir.

Bu nedenle "her zaman dallanma var" öngörüsü performans açısından daha iyi sonuç vermektedir.

Dinamik dallanma öngörüsü stratejileri:

Dinamik dallanma öngörüsü stratejileri o anda çalışan programdaki tüm koşullu dallanma komutlarının geçmişi ile ilgili istatistik tutarak dallanmanın olup olmayacağını öngörmeye çalışırlar.

Programdaki her koşullu dallanma komutu ile bir veya daha fazla sayıda **öngörü biti** (veya sayaç) (*prediction bits*) ilişkilendirilir.

Komutların geçmişi ile ilgili bilgi (dallanma gerçekleşme oranı) sağlayan bu bitler bir **dallanma geçmişi tablosunda** (*branch history table*) tutulur (yansı 2.32).

Dallanma hedef tablosu ve dallanma geçmişi tablosu (branch history table):

Öngörü bitleri hızlı erişilebilen bir bellekte oluşturulan dallanma geçmişi tablosunda (*branch history table* - BHT) tutulur.

Dallanma geçmişi tablosunda, en son çalışan belli sayıdaki her koşullu dallanma komutu için komutun bellek adresi, hedef adresi ve durum (öngörü) bitleri tutulur.

Öngörü bitleri dallanma komutunun her çalışmasında dallanma olup olmamasına göre değer alırlar.

Koşullu dallanma komutu tekrar çalıştığında bu bitler iş hattı denetim birimi tarafından karar vermek için kullanılır.

Eğer "dallanma VAR" öngörüsü yapılırsa dallanma komutu yürütülmeden önce tablodaki hedef adresi kullanılarak gidilecek olan komut iş hattına alınabilir.

	Dallanma komutu adresi	Hedef adres	Durum (öngörü) bitleri
Programda son çalışmış olan koşullu dallanma komutları			

1 bit dinamik dallanma öngörü yöntemi :

Her koşullu dallanma komutu için dallanma geçmişi tablosunda bir **öngörü biti** (p_i) tutulur.

p_i , i. koşullu dallanma komutunun öngörü bitidir.

Öngörü biti, ilgili komutun son çalışmasında dallanma olup olmadığını gösterir.

Eğer komutun son çalışmasında dallanma olduysa bir sonraki çalışmasında da dallanma olacağı varsayılır.

Algoritma:

i. Koşullu dallanma komutunu al

Eğer ($p_i = 0$) ise öngörü: "dallanma YOK", bellekte sıradaki komutu al

Eğer ($p_i = 1$) ise öngörü: "dallanma VAR", dallanmanın hedefi olan komutu al

Eğer dallanma gerçekten olursa $p_i \leftarrow 1$

Eğer dallanma gerçekten olmazsa $p_i \leftarrow 0$

Örnek: 1 bitlik öngörü yöntemi ve döngüler

Öngörü yöntemleri özellikle döngülerde yararlı olur.

Örnek:

```

counter ← 100      ; saklayıcı veya bellek gözü
LOOP  ----        ; döngüdeki komutlar
----
Decrement counter
BNZ LOOP          ; Branch if Not Zero (koşullu dallanma, p biti vardır)
----             ; döngüden sonraki komut

```

Program çalışmaya başladığında BNZ komutunun p biti 1'dir (dallanma VAR öngörüsü). Döngünün ilk çalışmasında BNZ'de doğru öngörü yapılacak ve döngünün başındaki komut iş hattına alınacak.

p bitinin değeri ($p=1$) döngünün son çalışmasına kadar değişmeyecek.

Döngünün son çalışmasında p biti hâlâ 1'dir ve "dallanma VAR" öngörüsü yapılır; ama counter sıfır olduğu için program döngünün başına dallanmaz ve döngüden sonraki komut ile devam eder (yanlış öngörü). p sıfır yapılır ($p \leftarrow 0$).

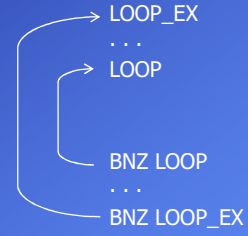
Sonuç olarak 100 defa dönen bir döngüde 99 defa doğru, sadece bir defa yanlış öngörü yapılmış oldu.

Döngüden sonra BNZ'nin p biti 0'dır, çünkü son çalışmada dallanma olmamıştır.

Aynı döngü başka bir döngünün içinde olduğu için tekrar çalıştığında ne olur?

1 bit dinamik dallanma öngörü yöntemindeki sorun:
(İç içe döngüler)

Birden fazla defa çalışan (içteki) döngülerde her defasında iki defa yanlış öngörü yapılır;
biri döngü ilk çalıştığında, diğeri de döngüden çıkarken.

Hatırlayın; önceki örnekte döngüden sonra BNZ'nin p biti 0'dır.

İçteki döngüye tekrar gelindiğinde, ilk çalışmada BNZ'deki öngörü "dallanma YOK" olacaktır.

Ancak program dallanarak döngünün başına dönecektir (birinci hata).

Şimdi p biti 1 olur, çünkü dallanma olmuştur.

Döngünün son çalışmasına kadar öngörüler doğru olacaktır.

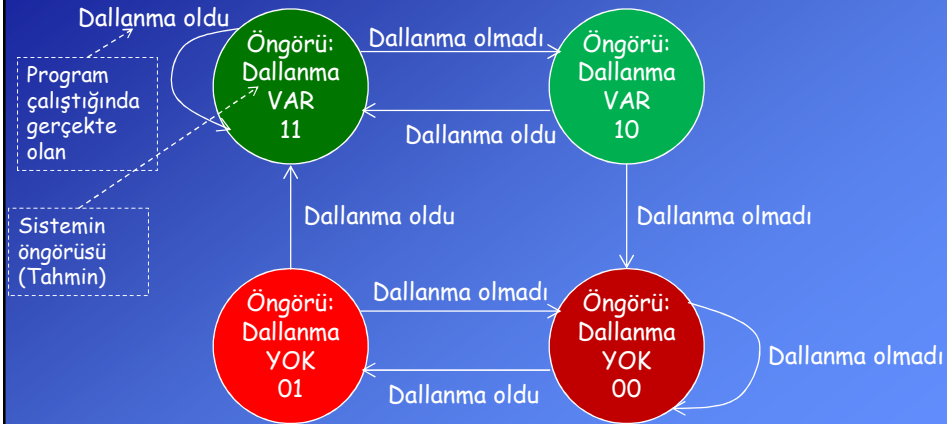
Döngünün son çalışmasında önceki örnekte de gösterildiği gibi yine hatalı öngörü yapılır (ikinci hata).

2 bit dinamik dallanma öngörü yöntemi:

Her koşullu dallanma komutuna iki öngörü (durum) biti atanır.

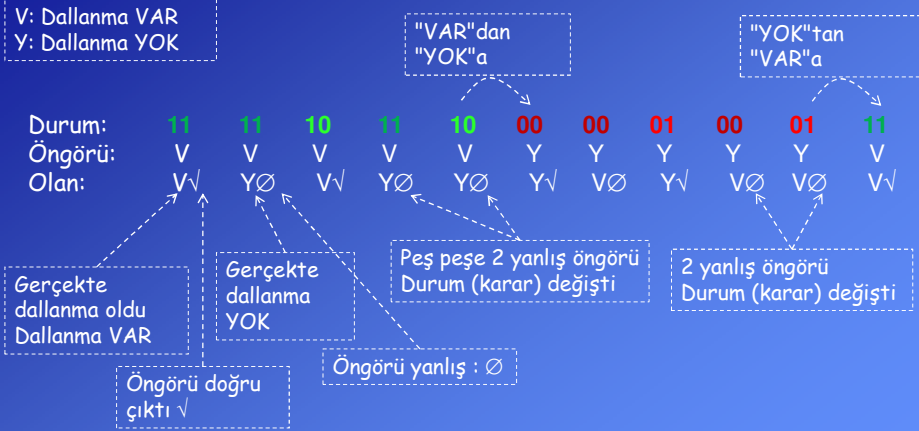
Eğer komut 11 veya 10 durumlarındaysa "dallanma VAR" öngörüsü yapılır.

Eğer komut 00 veya 01 durumlarındaysa "dallanma YOK" öngörüsü yapılır.

Bu yöntemde ancak **peş peşe iki defa** yanlış öngörü yapılırsa öngörü kararı değişir.

Örnek: 2 bit dinamik dallanma öngörüsü

Doyan sayaç (Saturating counter):

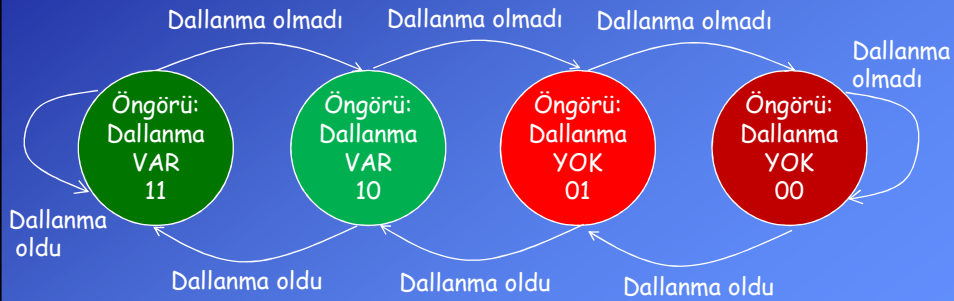
Diğer bir 2 bit dinamik dallanma öngörü yöntemi:

Dallanma öngörüsü yöntemlerinin sonlu durumlu makineleri (*finite state machine*) farklı şekillerde tasarlanabilir.

Doyan sayaç alternatif bir öngörü yöntemidir. Durum geçişleri farklıdır.

Eğer komut 11 veya 10 durumlarındaysa "dallanma VAR" öngörüsü yapılır.

Eğer komut 00 veya 01 durumlarındaysa "dallanma YOK" öngörüsü yapılır.

Çözüm (devamı):**b. Bir bitlik dinamik öngörü yöntemi**

Dikkat: Her dallanma komutu için ayrı bir öngörü biti kullanılır (Yansılar 2.31, 2.32).

i) Başlangıç kararı "dallanma var"

BNZ LOOP1:

Sadece son yinelemede döngüden çıkarken yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Doğru: 9

Yanlış: 1

BNZ LOOP2:

Döngünün ilk çalışmasında sadece son yinelemede döngüden çıkarken yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Döngüden çıkıldığında öngörü biti p "dallanma yok" olarak değişir. Bu nedenle döngünün 2.-10. çalışmalarında hem ilk hem de son yineleme de hatalı öngörü olur (Yansı 2.35).

Doğru: $9 + 9 \times 8 = 81$

Yanlış: $1 + 9 \times 2 = 19$

Toplam:

Doğru: 90

Yanlış: 20

b. Bir bitlik dinamik öngörü yöntemi (devamı):

ii) Başlangıç kararı "dallanma yok"

BNZ LOOP1:

İlk ve son yinelemelerde yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Doğru: 8

Yanlış: 2

BNZ LOOP2:

İlk ve son yinelemelerde yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Doğru: $10 \times 8 = 80$

Yanlış: $10 \times 2 = 20$

Toplam:

Doğru: 88

Yanlış: 22

c. İki bitlik dinamik öngörü yöntemi:

i) Başlangıç kararı "dallanma var"

BNZ LOOP1: Sadece son yinelemede döngüden çıkarken yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Doğru: 9 Yanlış: 1

BNZ LOOP2: Sadece son yinelemede döngüden çıkarken yanlış öngörü olur; diğer öngörüler doğrudur.

Doğru: $10 \times 9 = 90$ Yanlış: $10 \times 1 = 10$

Toplam: Doğru: 99 Yanlış: 11

ii) Başlangıç kararı "dallanma yok"

BNZ LOOP1: Birinci, ikinci ve son yinelemelerde yanlış öngörü olur. Hatırlatma, bu yöntemde karar iki yanlış öngörü-den sonra değişir.

Doğru: 7 Yanlış: 3

BNZ LOOP2: Döngünün ilk çalışmasında; birinci, ikinci ve son yinelemelerde yanlış öngörü olur. Döngünün ilk çalışmasından sonra karar hala "dallanma var" şeklindedir. Bu nedenle, döngünün 2.-10. çalışmasında sadece son yinelemede hatalı öngörü olur.

Doğru: $7 + 9 \times 9 = 88$ Yanlış: $3 + 9 \times 1 = 12$

Toplam: Doğru: 95 Yanlış: 15

2.7.3 Derleyici Tabanlı Çözümler:

Gecikmeli Dallanma (*Delayed branch*):

- Optimize gecikmeli dallanma (*Optimized delayed branch*):

Derleyici eğer mümkünse, programın davranışını değiştirmeden bazı komutların yerini değiştirerek iş hattını durdurulmasına veya boşaltılmasına gerek kalamadan dallanma sorunlarını çözer.

Bu çözüm mümkün olursa performans kaybı yaşanmaz.

- NOOP (No Operation) komutlarının eklenmesi:

Eğer komutların yerini değiştirmek mümkün değilse, derleyici dallanma komutlarının peşine gerekli sayıda NOOP komutu yerleştirir.

Derleyici tabanlı çözümler "2.8 RISC İş hattı" bölümünde ele alınmıştır.

2.8 RISC İş Hattı (RISC Pipeline)

RISC işlemcilerde veri işleme komutları sadece saklayıcılar üzerinde çalışır.

Bu komutlar için sadece iki segmanlı bir iş hattı yeterli olurdu:

I: (*Instruction fetch*) Komut alma, A: saklayıcılarla ALU işlemi (*execution*)

Belleğe sadece okuma/yazma için erişilir. Bu komutlar saklayıcı-bellek arası aktarım yaparlar.

Bu komutların bellek erişimi için ek bir segmana (D) gerek duyulur.

Böylece bir RISC işlemci için üç segmanlı bir komut iş hattı tasarlanabilir.

- I: (*Instruction Fetch*) Komut Alma
- A: (*Decode, ALU Operation*) Komut çözme, ALU işlemi
- D: (*Data, memory access*) Veri, bellek erişimi

Performansı arttırmak için daha fazla segmana (4, 5 veya daha fazla) RISC işlemciler de vardır.

Örnekler:

MIPS R3000: 5 katman

MIPS R4000: 8 katman (*superpipelined*)

ARM7: 3 katman, ARM Cortex-A8: 13 katman.

2.8.1 Örnek: Üç segmanlı bir RISC komut iş hattı

- **I** (*Instruction Fetch*): Bellekten PC'nin gösterdiği komut alınır.
- **A** (*Decode, ALU Operation*): Komut çözme ve ALU işlemi
ALU üç farklı iş için kullanılır.
 1. Saklayıcılar üzerindeki aritmetik/lojik işlemlerde
 2. Bellek erişimi komutlarında adres hesabı için. LDL (R5)#10,R15
 3. Bağlı adreslemede PC ← PC+Y işlemi için.
 A (ALU) segmanında hem işlem yapılır hem de sonuç varış saklayıcısına (R veya PC) aynı saat çevriminde yazılmış olur.
- **D** (*Data*): Bu segman sadece bellek erişimi (*load/store*) için kullanılır. Bellekten gelen veri saklayıcıya ya da saklayıcıdaki veri belleğe yazılıyor.

I ve D segmanlarında aynı anda bellek erişimi yapılmaya çalışılır.

Kaynak çatışması sorununu çözmek için komut ve veriler için paralel erişilebilen ayrı belleklerin (ve ayrı yolların) olması gerekir (Harvard mimarisi).

Diğer çözümler komut ve veri kuyrukları veya cep bellek (*cache memory*) kullanmaktır.

3 katmanlı RISC iş hattında veri bağımlılığı (Data conflict (dependency))

Örnek Program:

```

100 LOAD  M[X], R1      R1 ← M[X]      ; Bellekten oku
104 LOAD  M[Y], R2      R2 ← M[Y]
108 ADD   R1, R2, R3     R3 ← R1 + R2
10C STORE R3, M[Z]      M[Z] ← R3      ; Belleğe yaz
110 LOAD  M[W], R4      R4 ← M[W]

```

ADD komutu
bu segmenti
kullanmaz

İş hattında veri bağımlılığı

Saat çevrimi	1	2	3	4	5	6	7
Komutlar							
LOAD R1	I	A	D				
LOAD R2		I	A	D			
ADD R1,R2,R3			I	A	D		
STORE R3				I	A	D	
LOAD R4					I	A	D

Veri çatışması:

4. saat çevriminde LOAD komutu R2'ye yazıyor; aynı anda ADD komutu R2'yi kaynak operandı olarak kullanıyor.

Burada R3 ile ilgili bir kaynak çatışması yoktur.

Çözümler: Gecikmeli Yükleme (Delayed Load)

- **Çözüm 1:** NOOP (No Operation) komutları eklemek

Derleyici LOAD ile sorun çıkaran saklayıcıyı kullanan komut arasına NOOP komutu ekler.

Saat çevrimi	1	2	3	4	5	6	7	8
Komutlar								
LOAD R1	I	A	D					
LOAD R2		I	A	D				
NOOP			I	A				
ADD R1,R2,R3				I	A			
STORE R3					I	A	D	
LOAD R4						I	A	D

Derleyici tarafından yerleştirildi.

R2 güncelleniyor.

Farklı saat çevrimleri

R2 operand olarak kullanılıyor.

Çözümlerin devamı:

- **Çözüm 2: Optimize** edilmiş gecikmeli yükleme; komutların yerini değiştirmek Derleyici programda uygun bir komut yerini değiştirerek bu komutu LOAD ile sorun çıkaran saklayıcıyı kullanan komut arasına yerleştirir.

```

100 LOAD M[X], R1
104 LOAD M[Y], R2
108 LOAD M[W], R4 ←
10C ADD R1, R2, R3
110 STORE R3, M[Z]

```

Saat çevrimi	1	2	3	4	5	6	7
Komutlar							
LOAD R1	I	A	D				
LOAD R2		I	A	D			
LOAD R4			I	A	D		
ADD R1,R2,R3				I	A		
STORE R3					I	A	D

Derleyici tarafından yeri değiştirildi.

R2 güncelleniyor.

R2 operand olarak kullanılıyor.

Farklı saat çevrimleri

Performans artmıştır: Toplam 7 saat çevrimi (çözüm 1'deki 8 çevrim yerine).
Programın davranışı değişmemiştir.

Dallanma Problemi

Dallanma komutları (*branch, jump*) PC'yi ALU (yürütme) katmanında güncellerler. Ancak dallanma komutu yürütülürken bellekte dallanmadan sonra yer alan komut da (dallanmanın hedefi değil) iş hattına alınmış olur.

Bu durumda ya bir donanım birimi iş hattını boşaltmalı ya da derleyici tabanlı bir çözüm uygulanmalıdır.

Önlem alınmazsa:

Örnek: Sanal Kod

```

100 LOAD M[X], R1
104 ADD 1, R2
108 JUMP 200
10C ADD R1,R2
....
200 STORE R1, M[Y]

```

Saat çevrimi	1	2	3	4	5	6	7
Komutlar							
100 LOAD M[X], R1	I	A	D				
104 ADD 1, R2		I	A				
108 JUMP 200			I	A			
10C ADD R1,R2				I	A		
200 STORE R1,M[Y]					I	A	D

Bu komut yürütülmek istenmiyor.
Ya bir donanım birimi iş hattını boşaltmalı ya da derleyici tabanlı bir çözüm uygulanmalıdır.

PC güncelleniyor.
PC ← 200 (Hedef adres)

Problem: Bu komut gereksiz yere alınmış oldu.
Aslında çalışmaması gerekiyor!

Çözümler: Gecikmeli Dallanma (Delayed Branch)

- **Çözüm 1:** NOOP (No Operation) komutları eklemek
Derleyici dallanma komutunun peşine NOOP komutu ekler.

Sanal Kod

```

100 LOAD M[X], R1
104 ADD 1, R2
108 JUMP 200
10C NOOP
110 ADD R1, R2
....
200 STORE R1, M[Y]

```

Derleyici tarafından yerleştirildi.

NOOP ile gecikmeli dallanma

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6	7
100 LOAD M[X], R1	I	A	D				
104 ADD 1, R2		I	A				
108 JUMP 200			I	A			
10C NOOP				I	A		
200 STORE R1, M[Y]					I	A	D

PC güncelleniyor.
PC ← 200 (Hedef adres)

Farklı saat çevrimleri

Şimdi program istenen şekilde çalışır.

Ancak NOOP komutu eklemek performansı düşürecektir.

Çözümler: Gecikmeli Dallanma (Delayed Branch) (devamı)

- **Çözüm 2: Optimize gecikmeli dallanma:** komutların yerini değiştirmek
Derleyici uygun bir komutu (çoğunlukla dallanmadan önce gelen) dallanmanın peşine kaydırır.
Komut yer değiştirme iş hattında performans düşüşüne neden olmaz.

Sanal Kod

```

100 LOAD M[X], R1
104 JUMP 200
108 ADD 1, R2
10C ADD R1, R2
....
200 STORE R1, M[Y]

```

Komut yer değiştirme ile gecikmeli dallanma:

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6
100 LOAD M[X], R1	I	A	D			
104 JUMP 200		I	A			
108 ADD 1, R2			I	A		
200 STORE R1, M[Y]				I	A	D

PC güncelleniyor.
PC ← 200 (Hedef adres)

Bu komut zaten alınmış oldu.

Performans artmıştır: Toplam 6 saat çevrimi (çözüm 1'deki 7 çevrim yerine).
Programın davranışı değişmemiştir.

Komutların sırasını değiştirmek ile ilgili önemli noktalar:

Dallanmadan önce gelen gelen bir komut dallanmadan sonraya kaydırılabilir. Dallanmanın koşulu veya hedef adresi kaydırılan komuta bağlı olmamalı. Bu yöntem (eğer mümkünse) her zaman performansı artırır (NOOP'a göre). Özellikle koşullu dallanmalarda bu yöntem dikkatli uygulanmalı. Dallanmanın bağlı olduğu koşulu belirleyen komut dallanmadan sonraya taşınamaz. Bu durumda NOOP eklenir.

Diğer seçenekler:

Derleyici taşımak üzere şu komutları seçebilir:

- **Dallanmanın hedefinden** (gidilecek yerden)
 - Taşınan komut dallanma gerçekleşirse de çalışacaktır. Bu programı etkilememeli.
 - Dallanma gerçekleşirse performans artar.
- **Dallanma komutunun peşinden** (dallanma olmazsa devam edilen kol)
 - Taşınan komut dallanma gerçekleşirse de çalışacaktır. Bu programı etkilememeli.
 - Dallanma gerçekleşmezse performans artar.

2.8.2 Dört Segmanlı bir RISC İş Hattı

RISC işlemcilerdeki komutların basitliği ve düzenli yapıları nedeniyle bu işlemcilerin iş hatları üç veya dört segmanlı olarak gerçekleştirilebilmektedir.

Dört segmanlı bir RISC iş hattı aşağıdaki gibi tasarlanabilir:

- **I (Instruction Fetch)**: Bellekten PC'nin gösterdiği komut alınır.
- **R (Decode, Read register file)**: Komutu çöz ve kaynak saklayıcıları oku
- **A (ALU Operation And register write)**: ALU işlemi ve sonuçları yazma
- **D (Data)**: LOAD/STORE komutları bellek erişimi için kullanır.

Bir iş hattındaki segman sayısını arttırmak eğer segmanlar küçülüyor ve hızlanıyorsa saat işaretinin de hızlanmasını sağlar (Bkz. 2.11).

Ancak segman sayısındaki artış çatışma durumunda cezaların da artmasına neden olur.

Yukarıda verilen 4 segmanlı örnek iş hattında gecikmeli yükleme çözümünü uygulamak için 2 adet NOOP komutu eklemek gerekir.

Benzer şekilde, gecikmeli dallanma çözümünü uygulamak için 2 adet NOOP komutunu dallanma sonrasına kaydırmak gerekir.

Optimize çözümlerde iki komut çatışan komutlar arasına veya dallanma sonrasına kaydırılır.

Gecikmeli Yükleme (4 segmentli iş hattı)

2 adet NOOP komutu eklenecek.

```

100 LOAD M[X], R1
104 LOAD M[Y], R2
108 NOOP
10C NOOP
110 ADD R1, R2, R3

```

R2 güncelleniyor.

NOOPlar ile gecikmeli yükleme:

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6	7
LOAD R1	I	R	A	D			
LOAD R2		I	R	A	D		
NOOP			I	R	A		
NOOP				I	R	A	
ADD R1,R2,R3					I	R	A

Derleyici tarafından yerleştirildi.

Farklı saat çevrimleri

R2 operand olarak kullanılıyor.

Gecikmeli Dallanma (4 segmentli iş hattı)

2 adet NOOP komutu eklenecek.

Sanal Kod

```

...
108 JUMP 200
10C NOOP
110 NOOP
114 ADD 1,R1
118 ADD R1,R2
....
200 STORE R1, M[Y]

```

PC güncelleniyor.
PC ← 200 (Hedef adres)**NOOPlar ile gecikmeli dallanma:**

Saat çevrimi Komutlar	1	2	3	4	5	6	7
108 JUMP 200	I	R	A				
10C NOOP		I	R	A			
110 NOOP			I	R	A		
200 STORE R1,M[Y]				I	R	A	D

Derleyici tarafından yerleştirildi.

Farklı saat çevrimleri